Alexander Dubček – československý politik

Oldřich Tůma

Alexander Dubček (1921–1992) má zjevně v českém historickém vědomí (odborném i neodborném) poněkud problematičtější místo a je nazírán více kriticky, než je tomu asi obecně na Slovensku. To však myslím nevyplývá (anebo především nevyplývá) z faktu, že by Dubček byl českýma očima nazírán jako dějinná osobnost cizího národa.

Chceme-li uvažovat o vnímání Alexandra Dubčeka v českém historickém vědomí – a zvláště chceme-li to porovnávat s tím, jak je vnímán na Slovensku – je asi nejdůležitějším aspektem celého případu především to, že Češi (a platí to pro historiografii, média a nejspíš i obyčejné veřejné mínění) nevnímali a nevnímají Dubčeka (alespoň primárně) jako slovenského politika. Nejde snad o to, že by si Dubčeka chtěli přivlastňovat (jak ho někdy Čechům přiřazují cizinci, když i relativně renomovaní autoři mluví o Dubčekovi jako českém politikovi) nebo že by nevěděli, že Dubček byl Slovák. Především platí, že Češi v něm vidí „našeho“, tedy domácího politika v širším, československém smyslu. Příznačné ostatně je, že v české verzi Wikipedie je i dnes Alexander Dubček uveden jako „československý a slovenský politik“, zatímco ve slovenské jako „slovenský politik“.¹

Čechům jak známo akceptování československé (jako svého druhu jen o něco rozšířené české) identity nečinilo velké potíže. Češi vnímali jako „své“, nikoli cizí – během existence společného státu – nejen politiky, ale i třeba sportovce, umělce a jiné osobnosti veřejného života ze Slovenska. Samozřejmě poněkud jiná byla situace

---

1 Alexander Dubček: In: Wikipedie: Otevřená encyklopedie [online]. [Cit. 2018-11-20.] Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Alexander_Dubček; Alexander Dubček. In: Wikipédia: Slobodná encyklopédia [online]. [Cit. 2018-11-20.] Dostupné z: http://sk.wikipedia.org/wiki/Alexander_Dubček.

u těch politiků, kteří slovenské téma, téma vztahu k Čechům a postavení Slovenska ve společném státě, eventuálně rozdělení společného státu, učinili leitmotivem své politické působnosti. Protagonisté slovenských snah o autonomii či nezávislost v meziválečné a válečné době (Andrej Hlinka či Jozef Tiso) anebo nejnověji třeba klíčoví slovenští politici v době dělení státu po roce 1989 (Ján Čarnogurský či Vladimír Mečiar) jistě jsou vnímáni z české perspektivy jako především slovenští (a tedy cizí) politici. Avšak ti, u nichž taková linie chybí nebo není tak výrazná, jsou vnímáni víceméně indiferentně spolu s jinými československými (tedy převážně českými) politiky – ať už kladně, či záporně. Jako třeba spolutvůrce Československa Milan Rastislav Štefánik či dlouholetý vysoký funkcionář komunistického režimu Jozef Lenárt, abychom uvedli dva opravdu velmi rozdílné příklady. Dokonce i Gustáva Husáka, který po určitou dobu – především v době svého raketového nástupu do nejvyšší mocenské pozice, tedy mezi srpnem 1968 a dubnem 1969 – hrál slovenskou kartou velmi vysokou hru, Češi vnímají jako slovenského politika až ve druhém či třetím plánu. Do popředí vystupují jiné určující faktory – bez ohledu na národnost je považován především za symbol a hlavního aktéra „normalizačního“ období 1969 až 1989, jež se do české historické paměti zapsalo velmi negativně.

V lednu 1968 české prostředí jistě registrovalo, že Dubček je Slovák. Bylo to zaznamenáno se zájmem a snad trochu i s podivem; ostatně bylo to po padesáti letech existence Československa poprvé, kdy nejdůležitější mocenskou pozici ve státě kontroloval Slovák. V Praze také tehdy koloval vtip, který tento podiv a zájem (ale nijak nevyhraněný, jistě ne nepřátelský) dobře ilustruje: „Víte, co to znamená **ÚV KSČ**? No přece **Už Vládnu Konečně Slováci Čechům**.“ Repliku anekdoty dokonce učinil Milan Šimečka počátkem března 1968 titulkem svého článku ve druhém čísle obnovených *Literárních listů* – a pro udivené publikum to byl jeden z přesvědčivých důkazů, že cenzura už opravdu nefunguje.² Jenomže vývoj byl potom tak rychlý a akcenty ležely natolik jinde, že Dubčekovo slovenství přestalo hrát takřka jakoukoli roli.

Kdybychom měli český pohled na Dubčeka shrnout, potřebovali bychom celou škálu termínů. Vyvíjel se od původního, řekněme zdvořilého zájmu na začátku roku 1968 přes rostoucí sympatie během jara až po obdiv a takřka adoraci, jež si v nejvypjatějších momentech srpna 1968 jistě nijak nezadala s pohledem ze Slovenska; a potom přes rostoucí rozpaky promíšené s jistým politováním až po poměrně kritický odstup. Tyto různé pohledy na Dubčeka se střídaly, ale s uplývajícím časem už existují souběžně.

Český pohled na Dubčeka procházel vývojem, který měl podobu paraboly a vlastně se dvakrát opakoval. Dnes je diferencovaný a jistě ne tak obdivný, jako jsou některé jeho podoby na Slovensku. Kniha *Zastavte Dubčeka!*, jež beletristickou formou převypráví Dubčekův život, je vlastně hagiografií se všemi atributy, jež k tomuto žánru patří – ovšem s obdivnými pohledy žen a dívek na urostlé Dubčekovo tělo

2 ŠIMEČKA, Milan: Už vládnu konečně Slováci Čechům. In: *Literární listy*, roč. 1, č. 2 (7.3.1968), s. 1.

na plovárně navíc.³ Docela podobný pohled – byť vzhledem k žánru podaný ve zkratce – prezentuje nejnověji i slovenský film *Dubček: Krátka jar, dlhá zima* (režie Laco Halama, 2018).⁴ Taková kniha či takový film naleznou v českém prostředí asi málo čtenářů či diváků, kteří by je nevnímali s rostoucí nedůvěrou. Ostatně takto napsanou knihu je obtížné si zde v současnosti představit o jakémkoli, tedy i českém politikovi. Češi mají přece jen ke svým politikům (a potažmo dějinným osobnostem) otažitější a asi i podezřívavější a ironičtější přístup. Dokonce ani románový příběh Lenky Procházkové o oběti Jana Palacha nepředkládá čtenářům svého hrdinu tak jednoznačně kladně,⁵ jako tomu je v případě románového Dubčka. I když jedna výjimka by se možná našla. Románové zpracování příběhu bratrů Mašíňů, kteří se počátkem padesátých let pokoušeli organizovat protirežimní odboj, zabili několik lidí a nakonec se prostříleli do Západního Berlína, prezentuje své hrdiny podobně jednorozměrně. Včetně zajímavého literárního tropu, že totiž ve svých imaginárních úvahách už předem reagují – stejně jako Banašův Dubček – na pochybnosti a kritiky svých činů, jež budou vysloveny až o desetiletí později. Bratři Mašíňové jsou ovšem přece jen úplně jiný typ dějinné osobnosti, spíše desperáti, nikoli politikové. A vlastně i autor – Jan Novák – je spíše Američan než Čech.⁶

Kdybychom měli v rychlosti projít onu vývojovou křivku pohledu na Dubčka, museli bychom tedy začít směsí zvědavosti a nejistoty v lednu 1968. Dubček, který svou dosavadní politickou kariéru realizoval v různých funkcích na Slovensku, nebyl tehdy v Praze příliš znám. Zvědavost ale brzy vystřídal rostoucí zájem a podpora. V jarních měsících roku 1968 se Dubček v Čechách a na Moravě stal stejným symbolem reformního, většinově podporovaného pokusu proměnit existující systém v něco racionálnějšího a humánnějšího jako na Slovensku, a také ztělesněním až nerealistických nadějí a očekávání. Vzestup jeho popularity (ověřitelný na prováděných výzkumech veřejného mínění) byl způsoben kombinací různých faktorů: podporou politiky, kterou v očích veřejnosti reprezentoval, ale jistě také vystupováním, osobními vlastnostmi, charismatem. Dubček byl jako osobnost (to nutně neznamená, že i jako politik) bezpochyby výrazně odlišný, a to ve velmi pozitivním smyslu, od komunistických aparátníků před ním i po něm.

V očích české veřejnosti mu zřejmě na sympatiích přidávala právě i jeho slovenština, která ještě podtrhovala dojem novosti, zvláštnosti, odlišnosti, který každý ve srovnání s nepopulárním Antonínem Novotným musel vnímat. Nejpozději od května pak Dubčekovi na sympatiích a podpoře veřejnosti přidávalo všeobecně sdílené mínění, že právě on je odhodlaným a schopným obhájcem nezávislosti proti stupňujícím se atakům z Moskvy, Varšavy či východního Berlína. Dnes víme, že to byla spíše víra a iluze než reálný odhad situace. A právě onen tlak zvenčí

3 BANAŠ, Jozef: *Zastavte Dubčka!* Bratislava, Ikar 2009.

4 DUBČEK: Krátké jaro, dlouhá zima. In: Youtube [online.] Publikoval 1.9.2018 uživatel Pycko Pycingerko [cit. 2018-10-15]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=3PsVxUHffPc>.

5 PROCHÁZKOVÁ, Lenka: *Slunce v úplňku: Příběh Jana Palacha*. Praha, Prostor 2008.

6 NOVÁK, Jan: *Zatím dobrý (So Far So Good)*. Brno, Petrov 2004.

pomáhal také v očích veřejnosti omlouvat a vysvětlovat nedůslednosti, lavírování a manévrování, jež Dubček v létě 1968 předváděl.

Intervence, zatčení, únos, nejasnosti a obavy o Dubčekův osud, či dokonce život v prvních dnech po 21. srpnu pak eskalovaly Dubčekovu popularitu až k naprosto nepravděpodobným výšinám. A právě jen proto, že v očích i české veřejnosti disponoval aureolou hrdiny i mučedníka zároveň, mohl jeho emotivní projev po podpisu moskevského protokolu a návratu do vlasti 27. srpna zapůsobit tak, jak zapůsobil – tedy obrátit atmosféru hlubokého podezření a odporu k tomu, co se asi v Moskvě odehrálo a co československá delegace slíbila, až k rezignovanému přijetí toho, k čemu vzdychající Dubček národ nabádal: zanechat otevřeného odporu a vrátit se k normálnímu životu – sice v okupované zemi, ale s vírou a nadějí, že ještě ne vše je ztraceno.⁷ Tato víra se opírala především o důvěru v Dubčka jako člověka. Možné je připomenout třeba slova Václava Havla během jedné z posledních relací svobodného protiokupačního televizního vysílání z improvizovaného studia na Ještědu: „Já tu situaci ovšem nevidím pesimisticky. Já si myslím, že to nejhorší máme za sebou. Ten vpád, tu agresi. A běží o to setrvat, a věřím totiž v toho Dubčka. To je člověk, to je politik, kterej dovede se adaptovat na situaci, dovede počítat s lidmi.“⁸

S přibývajícími opakovanými kompromisy, či spíše kapitulacemi na podzim a v zimě 1968/1969 samozřejmě rostla nejistota a množily se i kritické pohledy na Dubčka a jeho politiku. Nutně k tomu přispíval styl, jakým z politiky postupně odcházel, jak sebou nechal manipulovat a přijímal vždy méně a méně významná místa až k hořkému konci, vyloučení ze strany a veřejného života. Přesto ani jeho jednání v srpnu 1969, kdy se jako předseda Federálního shromáždění podílel na přijetí zákonného opatření předsednictva tohoto zastupitelského sboru (sloužilo jako účinný nástroj represe proti stovkám a tisícům lidí, kteří v ulicích Prahy, Brna a řady dalších měst ve dnech prvního výročí okupace naposledy bouřlivě manifestovali svůj odpor proti nastupující „normalizaci“ – nejčastěji právě provoláváním slávy Dubčekovi),⁹ zásadně nepoškodilo jeho tehdy už značně od reality odtržený obraz symbolu.

7 VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír (ed.): *Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970*, sv. IX/3: *Komunistická strana Československa. Kapitulace (srpen–listopad 1968)*. Praha – Brno, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i. – Doplněk 2011, s. 120–124, dokument č. 167 – Záznam rozhlasového projevu Alexandra Dubčka k československým občanům k závěrům moskevských jednání. Projev vysílal Československý rozhlas 27. srpna 1968 asi v 17:30 hodin. Písemná podoba projevu ovšem nedokáže zprostředkovat emoce a naléhavost, jimiž Dubčkova slova působila. Zvuková verze viz JANÁČ, Marek (ed.): *Srpen 1968: 10 hodin komentovaných originálních nahrávek*. Praha, Radioservis – Český rozhlas 2008, stopa 30.

8 Záznam vysílání televizního studia „Sever“ 27. srpna 1968. In: Česká televize [online]. © Česká televize 1996–2018 [cit. 2018-11-20]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/historie/ceskoslovenska-televize/1968-1969/1968/vysilani-televizniho-studia-sever-27-srpna-1968/>.

9 Srv. např. TŮMA, Oldřich a kol. (ed.): *Srpen '69: Edice dokumentů*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Maxdorf 1996, s. 17 n. (Historický úvod) a s. 269–271, dokument č. 79 – Zákonné opatření předsednictva Federálního shromáždění č. 99/1969 Sb., o některých

Dubček pak brzy zmizel z veřejného života úplně a na další dvě desetiletí v něm byl přítomen jen jako – z pohledu nového vedení strany – teď už negativní symbol roku 1968 a objekt někdy velmi agresivních (byť nakonec jen verbálních) útoků vládců „normalizačního“ režimu. Dubčekova přetrvávající popularita, nebo spíš pozitivní vzpomínka na Dubčka pak byla už mnohem méně oblibou konkrétního člověka (natož politika), ale o to více popularitou symbolu, jenž představoval jakousi nepříteli jasně profilovanou antitezi rétoriky „normalizačního“ režimu, a vlastně antitezi stávající mizerné současnosti obecně. Rozhodně však Dubček nebyl vnímán jako symbol opozice či odporu.

V této době se ovšem již objevuje v samizdatu a v exilovém prostředí kritické hodnocení Dubčekova politického působení v letech 1968 a 1969. Vzpomeňme třeba jen textů doyena a asi nejrespektovanějšího představitele exilu Pavla Tigrida¹⁰ či Petra Pitharta, který ve své studii *Osmášedesátý*,¹¹ dokončené k desátému výročí pražského jara, předložil – předtím než pád komunismu umožnil v Československu normální historický výzkum – nehlubší a nejkomplexnější domácí analýzu událostí roku 1968. Domácí i exiloví kritici konstatovali, že Dubčekova politika v roce 1968 byla nahodilá a improvizovaná, že jeho taktika chlácholité znepokojené „spojece“ a pozdější interventy přesvědčováním, že režim a mocenský monopol KSČ nejsou ohroženy, a zároveň ujišťovat veřejnost, že žádné nebezpečí vnějšího vměšování do československých záležitostí nehrozí, nemohla uspět. Vyčítali mu, že se po srpnové okupaci nedokázal nebo ani nepokusil opřít o podporu, již mu česká a slovenská veřejnost ještě po měsíce nabízela, a že místo toho volil kuloárovou politiku kompromisů, které ovšem nebyly než postupnými kapitulacemi, takže byl vlastně spolutvůrcem neblahé reality „normalizačních“ let.

Dubček jako člověk se v zorném poli české veřejnosti znovu objevil až na konci osmdesátých let, kdy jako by znovu byla opsána ona křivka zájmu a sympatií, i když s menší intenzitou a méně koncentrovaně než o dvacet let dříve. Cesta pro čestný doktorát do italské Boloně, kterou na podzim 1988 režim Dubčekovi povolil, rozhovory, jež s Dubčkem na jaře a v létě 1989 natočila a vysílala maďarská televize a také Hlas Ameriky¹² – to vše bylo vnímáno jako nepřehlédnutelné symptomy, že věci se opravdu začínají měnit a že může mít znovu smysl začít se politicky angažovat.

---

přechodných opatřeních nutných k upevnění a ochraně veřejného pořádku (Praha, 22. srpna 1969); srv. také BÁRTA, Milan – BŘEČKA, Jan – KALOUS, Jan: *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení*. Praha, Ústav pro studium totalitních režimů 2012, zvláště s. 245–261.

10 TIGRID, Pavel: *Kvadratura kruhu: Dokumenty a poznámky k československé krizi 1968–1970*. Paříž – New York, Edice Svědectví 1970; podobně TÝŽ: *Why Dubček Fell*. London, Macdonald 1971.

11 PITHART, Petr: *Osmášedesátý*. Praha, Rozmluvy 1990. Původně vyšlo v samizdatu a v exilu pod pseudonymem Jan Sládeček.

12 Záznam rozhovoru, který Dubček v dubnu 1989 poskytl maďarské televizi, je otištěn v publikaci: DUBČEK, Alexander: *Od totality k demokracii: Prejavy, články a rozhovory*. Ed. Jozef Žatkuliak a Ivan Luluha. Bratislava, Veda 2002, s. 293–298. Písemnou podobu interview pro *Voice of America* jsem nenalezl.

Ani tehdy ale – až na některé skupiny – nebyl Dubček v českém prostředí vnímán jako možný politický vůdce.

Druhé vyvrcholení jeho popularity přišlo v pátek 24. listopadu 1989, kdy po dlouhých více než dvaceti letech v Praze veřejně promluvil. Stalo se tak na Václavském náměstí, pátý den, kdy zde každé odpoledne probíhala mnohasetisícová protirežimní shromáždění. (V Bratislavě vystoupil na náměstí Slovenského národního povstání o den dříve.) Úvodní věta jeho projevu z balkonu Melantrichu „Moji milí Pražania, mám vás rád a vy to víete“ opravdu vyvolala bouři emocí a nadšení.¹³ Tu ale tentokrát vystřídal rychlé střízlivění; už sobotní Dubčekův projev na ještě větší manifestaci na pražské Letné trochu zklamal a trochu nudil, rozhodně neprezentoval jasný politický program. Překotný vývoj ještě na konci roku, a tím spíše v první polovině roku 1990 nechával z české perspektivy Dubčeka stranou a jeho účinkování v pozici předsedy Federálního shromáždění do roku 1992 bylo pak vnímáno spíše s rostoucím pocitem nepatřičnosti a trapnosti. Mimochodem – často bývá diskutována dohoda z prosince 1989 mezi Václavem Havlem a Alexandrem Dubčekem o tom, že po volbách v roce 1990 Havel uvolní Dubčekovi místo prezidenta.¹⁴ Ať byly její modality jakékoli, v létě 1990 už byla neproveditelná – politická atmosféra v českých zemích se natolik proměnila, že by Dubček jako prezident byl naprosto nepřijatelný (je zbytečné říkat: ne jako Slovák, ale jakožto bývalý vysoký funkcionář KSČ).

Hodnocení roku 1968 (a tudíž i Alexandra Dubčeka) se stalo v letech 1990 až 1992 jedním z polí, na nichž byla bojována bitva o orientaci československé (anebo spíše už české) politiky, ekonomiky, zahraničních vztahů. Boj o radikální ekonomickou reformu, o etablování standardního politického systému založeného na politických stranách, o vstup do Severoatlantické aliance atd., zápas o orientaci a ovládnutí Občanského fóra a pak i souboj nových, pravicově orientovaných politických stran (Občanské demokratické strany, Občanské demokratické aliance) se středovým Občanským hnutím, v němž působila řada někdejších osmašedesátníků, se mimo jiné staly střetem různých hodnocení roku 1968. V politických debatách, v médiích (ale do jisté míry i v historiografii) se pak pražské jaro stalo trochu kolaterální obětí takového boje. Bylo akcentovaně vykládáno jako pouhý konflikt uvnitř vládnoucí strany, boj o skupinové zájmy, v nejlepším případě jako donkichotský pokus reformovat nereformovatelný komunistický systém a snad mu tím i prodloužit život. Alexander Dubček vlastně nebyl hlavním terčem takových útoků,

13 Text projevu otiskl 25. listopadu 1989 deník *Svobodné slovo*. Přetištěno v publikaci: OTÁHAL, Milan – SLÁDEK, Zdeněk (ed.): *Deset pražských dnů: 17.–27. listopad 1989. Dokumentace*. Praha, Academia 1990, s. 463 n. V předchozí poznámce citovaný slovenský reprezentativní výbor Dubčekových statí, projevů a rozhovorů *Od totality k demokracii* tento projev neuvádí. Obsahuje ovšem jeho projev v Bratislavě 23. listopadu (s. 320 n.). Dubčekův projev na Václavském náměstí nezaznamenává ani obsáhlá slovenská bibliografie Dubčekových mediálních výstupů (ŠVÁČOVÁ, Soňa a kol.: *Alexander Dubček v slovenskej a českej tlači: Personálna bibliografia*. Banská Bystrica, Štátna vedecká knižnica 2007).

14 Srv. např. SUK, Jiří: *Politika jako absurdní drama: Václav Havel v letech 1975–1989*. Praha, Paseka 2013, s. 400–402.

těmi byli opravdoví protihráči na české politické scéně, politici s poněkud jiným konceptem transformace, než jaký se posléze prosadil, lidé, kteří více či méně byli s pražským jarem spojováni (a kteří byli před rokem 1968 členy KSČ): třeba Petr Pithart, Zdeněk Jičínský, Pavel Rychetský, František Vlasák a další. Ale díky roli, již hrál v roce 1968, i díky stávající ústavní pozici byl právě Alexander Dubček nejvíce viditelný a byl někdy až nad limity slušnosti napadán.¹⁵ Navíc jeho aktuální výkon v politice, nerozhodnost, nejasnost, co vlastně reprezentuje, neurčitý postoj během rozpadu Veřejnosti proti násilí a podobně mu příliš dobré jméno nedělaly, jistě ne z pražské perspektivy. Veřejnost proti násilí jako hegemon listopadové revoluce na Slovensku se počátkem roku 1991 rozpadla na populistické a nacionalisticky profilované Hnutí za demokratické Slovensko pod vedením tehdy na Slovensku mimořádně populárního Vladimíra Mečiara a na liberální, pročeskoslovenskou Občanskou demokratickou unii – a Dubček zůstal jakoby mimo. Jakkoli byl v letech 1990 až 1992 na svých cestách v zahraničí vítán a oslavován, v Praze ho během jeho druhého funkčního období ve vedení Federálního shromáždění čekaly spíše útoky, a pokud sympatie, tak spíše ve smyslu soucitu.

Po tragické smrti a rozdělení Československa přestal být Alexander Dubček výrazným tématem veřejné debaty. Zůstává samozřejmě důležitým tématem české historiografie. Zde najdeme velmi rozdílná hodnocení Dubčekovy dějinné role – od výrazně pozitivních až po značně kritická. První velká „polistopadová“ práce domácí historiografie věnovaná pražskému jaru, jež vzešla z prostředí autorů, kteří byli v letech 1990 až 1992 členy Komise vlády ČSFR pro analýzu historických událostí let 1967 až 1970, hodnotí roli Alexandra Dubčeka a dalších vůdců „obrodného procesu“ vcelku pozitivně.¹⁶ Jistě zde není místo probírat a komentovat dnes už takřka nepřehledné množství publikací věnovaných pražskému jaru. Dá se asi říci, že česká historiografie je k Dubčekovi ve svém převládajícím tónu kritičtější než historiografie slovenská.¹⁷ Potvrzuje – nyní již na základě důkladné analýzy a interpretace pramenů zpřístupněných po roce 1989 – výše zmíněné názory exilové či samizdatové esejistiky,¹⁸ doplněné i o přesnější výklad nešťastné Dubčekovy role při

15 Srv. např. BENČÍK, Antonín: *Téma: Alexander Dubček*. Praha, Křesťanskosociální hnutí 2012, s. 302–304 a 308–310.

16 KURAL, Václav – MENCL, Vojtěch a kol.: *Československo roku 1968*, sv. 1–2. Praha, Parta 1993.

17 Jako příklad velmi pozitivního hodnocení viz třeba: LALUHA, Ivan: *Alexander Dubček: Člověk a politik*. Bratislava, Nová práca 2000; LALUHA, Ivan – PETROVIČOVÁ, Eleonóra – PEKŇÍK, Miroslav (ed.): *Alexander Dubček: Politik, štátnik, humanista*. Bratislava, Veda 2009.

18 Nejsystematičtěji je téma pojednáno pravděpodobně v pracích Jitky Vondrové. Srv. např. úvodní statek k některým svazkům monumentální edice dokumentů *Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970*, dlouhodobě vycházející v Ústavu pro soudobé dějiny. Jde především o svazky IX/1–4 (*Komunistická strana Československa*. Ed. Jitka Vondrová a Jaromír Navrátil; sv. IX/1 spolueditoval také Jan Moravec. Praha – Brno, ÚSD AV ČR – Doplněk 1999, 2000, 2001 a 2003) a svazky IV/1–4 (*Mezinárodní souvislosti československé krize*. Ed. Jitka Vondrová a Jaromír Navrátil; sv. IV/4 editovala jen Jitka Vondrová. Praha – Brno, ÚSD AV ČR – Doplněk 1995, 1996, 1997 a 2011). Srv. i poslední knižní práci Jitky Vondrové *Reforma? Revoluce? Pražské jaro 1968 a Praha*. Praha, ÚSD AV ČR, v.v.i. 2013.

pacifikaci společenského odporu po nástupu nového politického vedení v roce 1969, a také jeho nepřipravenost a neochotu podílet se před rokem 1989 na opozičních aktivitách.¹⁹ Součástí takového kritického pohledu na Dubčkovu dějinnou úlohu ale není vnímání Dubčeka jako cizího politika. Například i historik a bývalý disident Jan Tesař, který někdy na Dubčkovu adresu nešetří silnými výrazy (ubožák, partajní podlost), od své kritiky Dubčeka odvozuje kritiku českého (nikoli slovenského) národa a vytyčuje úkoly českému (nikoli slovenskému) národnímu vědomí.²⁰

I v českém prostředí má ovšem Dubček jako politik v šedesátých letech, jako odpůrce režimu v sedmdesátých a osmdesátých letech a znovu jako politik na počátku devadesátých let své zastánce, nejvýrazněji opakovaně v osobě Antonína Benčíka.²¹ Benčík hájil svého hrdinu vždy znovu a velmi rezolutně. V detailech a dílčích otázkách často dokázal usvědčit Dubčkovy kritiky minulé i současné z omylů nebo i vědomé zaujatosti. Je ale otázka, zda byl s to vždy přes všechny jednotlivosti vnímat kontext, souvislosti a smysl. Hezkým příkladem je třeba kauza přípravy internačních opatření z léta 1968. Vasil Biľak, jedna z hlavních figur, jež ve vedení KSČ spolupracovaly s Moskvou na přípravě intervence, a později šedá eminence a jeden z nejmočnějších mužů „normalizačního“ režimu, v interview pro západoněmecký časopis *Der Spiegel* v roce 1985 řekl, že „na počátku srpna 1968 již bylo vše připraveno, aby se zřídily koncentrační tábory v Československu pro odpůrce pravicových sil“.²² Dubček vehementně protestoval a zaslal *Spiegelu* opravu, v níž vysvětloval, že to není pravda, že naopak „byl vypracován návrh na politickou izolaci osob při případných otevřených vystoupeních proti socialismu“, neboť vedení KSČ považovalo právě pravicové nebezpečí a antisocialistické projevy za hlavní problém.²³ Antonín Benčík tuto kauzu podrobně rekapituloval²⁴ a triumfálně doložil, že lhal Biľak a Dubček mluvil pravdu. Jistě to tak bylo. Otázka však je, proč a jak měl – skoro čtvrt století po pádu komunistického režimu – posloužit Dubčkově reputaci argument, že v létě 1968 neučinil nic proti zrádcům a spiklencům, kteří s cizí mocností připravovali okupaci země, ale naopak chtěl nechat internovat osoby vystupující „proti socialismu“?

Nelze se obecně zbavit dojmu, že pozitivnější pohled na Dubčeka nalezneme přece jen nejspíše mezi historiky jemu samému tak či onak – generačně, názorově – blízkými. Vzpomínám třeba v této souvislosti na konferenci, kterou Ústav pro soudobé

19 Opět jen jako příklad viz SUK, Jiří: Alexander Dubček – velký státník, nebo politický symbol? In: *Soudobé dějiny*, roč. 9, č. 1 (2002), s. 92–103. Dala by se citovat řada jiných titulů.

20 TESAŘ, Jan: *Zamčená diagnóza*. Praha, Triáda 2003, s. 22.

21 Vedle citované práce *Téma: Alexander Dubček* srv. především BENČÍK, Antonín: *Utajovaná pravda o Alexandru Dubčkově: Drama muže, který předběhl svou dobu*. Praha, Ostrov 2001. Srv. i autorovu reakci na kritické ohlasy této knihy, jako byla Sukova recenze zmíněná v předchozí poznámce: BENČÍK, Antonín: *Obrazy historie z petřínského bludiště: Několik poznámek a úvah nad recenzí knihy o Alexandru Dubčkově*. In: *Soudobé dějiny*, roč. 9, č. 3–4 (2002), s. 620–638.

22 Rozhovor s. Vasil Biľaka pro časopis *Der Spiegel*. In: *Rudé právo* (30.10.1985), s. 1 a 7, zde s. 7. Rozhovor v týdeníku *Der Spiegel* vyšel 28. října 1985.,

23 Vyjádření Alexandra Dubčeka k interview Vasil Biľaka v časopise *Der Spiegel*. In: *Listy*, roč. 15, č. 6 (prosinec 1985), s. 7.

24 BENČÍK, A.: *Téma: Alexander Dubček*, s. 136–140.

dějiny a Masarykova dělnická akademie pořádaly u příležitosti Dubčekových nedožitých osmdesátých narozenin. I na projevech ostřílených profesionálů a mistrů historického řemesla bylo někdy zřetelné, jakou roli při jejich hodnocení Dubčeka hrají někdejší osobní kontakty a vůbec sdílená životní zkušenost.²⁵

Shrnuto: Alexander Dubček je v českém prostředí dnes vnímán bez zvláštních emocí, řekněme s chladným odstupem, ale zároveň diferencovaně. Je vnímán jako součást našich vlastních dějin, přitom ale asi nikoli jako historická osobnost, jíž bychom se chtěli chlubit. Možná to ale docela odpovídá způsobu, jakým dnes Češi na své vlastní dějiny nahlíží. S jistou podezřívavostí a odstupem, určitě bez nadměrného vzrušení a nadšení, s jakými je prožívaly předchozí generace.

---

25 Viz HOPPE, Jiří – BÁRTA, Miloš (ed.): *Úloha Alexandra Dubčeka v moderních dějinách Československa: Sborník z konference*. Praha, Masarykova dělnická akademie 2002.